



Namik Kemal University  
Institute of Social Science

No: 04 / 2011

## Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Histerisi (1992-2009)

Sara Onur



Sosyal Bilimler Metinleri  
Papers on Social Science

Sara Onur

**Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Histerisi (1992-2009)**

Sosyal Bilimler Metinleri 04 / 2011

Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ  
Namık Kemal University, Institute of Social Science, Tekirdag

Sosyal Bilimler Metinleri  
ISSN 1308-4453 (Print)  
ISSN 1308-4895 (Internet)

Sosyal Bilimler Metinleri Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından online ve basılı olarak sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılan çalışmaların duyurulması ve kamu oyu ile paylaşılarak tartışmaya açılmasına yönelik olarak yayınlanan, uluslararası endekslerde taranan **akademik hakemli ve süreli** bir yayındır. Çalışmada öne sürülen görüş ve düşünceler yazara ait olup Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünü bağlamaz.

İndirme Adresi:

<http://sosyalbe.nku.edu.tr/>

Namık Kemal Üniversitesi  
Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Değirmenaltı Yerleşkesi  
TR-59030 Tekirdağ  
Tel: +90-282-293 38 74  
Faks: +90-282-293 38 78  
E-Posta: [sosyalbilimler@nku.edu.tr](mailto:sosyalbilimler@nku.edu.tr)

# ***Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Histerisi (1992-2009)***

## **ÖZET**

Makale İşsizlik Histerisi olarak, enflasyon hedeflemesi politikasının etkileriyle ilgilidir. Bunun için, öncelikle 1992-2009 yılları arasında resmi olarak uygulanan, enflasyon hedeflemesinin ex-ante ve ex-post etkileri sınanmaktadır. İşsizlik üzerinde histeri olarak enflasyon hedeflemesinin etkilerini bulmak için, bağımsız değişken olarak enflasyon, bağımlı değişken olarak işsizlik ve kontrol değişkeni olarak GSMH olarak üç değişkenden oluşan regresyon modeli kurulmaktadır. Yıllar 1992-2009 olup, kukla değişkendir.

**Anahtar Kelimeler:** İşsizlik, Histeri, İşsizlik Histerisi, Enflasyon, Enflasyon Hedeflemesi Politikası

# ***Unemployment Hysteresis in Turkish Economy (1992-2009)***

## **ABSTRACT**

This paper is interested in the effects of targeting policy as unemployment hysteresis. For this, firstly, the ex-ante and ex-post effects of inflation targeting between the years 1992-2009 are examined. To find the effects of inflation targeting on unemployment as hysteresis, a regression model was formed that was composed of three variables: the dependent variable is unemployment, the independent variable is inflation, and the control variable is GDP (Gross Domestic Product). The years between 1992 and 2009 are dummy variables.

**Key Words:** Unemployment, Hysteresis, Unemployment Hysteresis, Inflation, Inflation Targeting Policy

## İçindekiler:

1. Giriş .....	3
2. Literatürde Histeri Kavramının Açıklanması .....	3
3. Türkiye Ekonomisinde Histeri .....	8
4. Türkiye Ekonomisi Açısından Ekonometrik Histeri Modeli .....	11
5. Genel Değerlendirme ve Sonuç .....	14
Ekler .....	16
Kaynaklar .....	24

## 1. Giriş<sup>1</sup>

1990'lı yıllar, ülkelerin uyguladıkları ekonomi politikaları açısından, hükümetlerin farklı bir politika olan enflasyon hedeflemesi politikası ile özel bir öneme sahiptir. Bu politika, temel olarak, parasal otoritenin işsizlik ve çıktıyı ters yönde etkilemeden (Klasik Philips Eğrisinin işlemesine izin vermeden) fiyat istikrarını sağlamaya uğraşmasıdır. Fakat, 'hiçbir şey, karşılıksız olmaz' kuralına göre, bu çalışma ile hedeflenen, enflasyon hedeflemesi politikasının faturasının, işsizlik üzerinde histeri etkisi biçiminde var olup olmadığını öğrenmek, enflasyon hedeflemesi politikasının Yeni Keynesçilere ait histeriye neden olup olmadığını test etmektir. Bu nedenle yapılan ekonometrik analizde, enflasyon hedeflemesi kukla değişken olarak alınmaktadır.

10 Mayıs 2001 tarihinde, Yeni Türk Ekonomi Politikası, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", Türkiye'de uygulamaya konulmuştur. Bu yeni ekonomik politika, örtük ve açık enflasyon hedeflemesi olarak iki boyuta sahiptir. Örtük enflasyon hedeflemesi, 2001 ve 2005 yılları arasında ve açık enflasyon hedeflemesi 2005'den günümüze kadar uygulanmıştır. Çalışma daha çok histeri üzerine yoğunlaşacağından, enflasyon hedeflemesi konusuna girilmemektedir (Enflasyon Hedeflemesi için bkz. Onur, 2008).

Histeri üzerine yapılan çalışmaların ortak noktası, bir ülkedeki kurumsal yapıya dayanmasa bile, değişkenler arasında belirli bir etkileşimin olmasıdır (Leon-Ledesma ve McAdam, 2004). Bu çalışma, geleneksel histeri modellerinin aksine, kurumsal yapıya, hükümetin kamuoyuna bildirdiği ekonomi politikasına dayandırılmaktadır. Ayrıca çalışmada, geleneksel histeri modellerinin işsizlik üzerindeki 'tek seferlik geçici bir şokun sürekli etkileri' yerine, işsizlik üzerinde 'bilinen- kamuoyuna bildirilen kurumsal yapı değişikliğinin sürekli etkileri' araştırılmaktadır.

## 2. Literatürde Histeri Kavramının Açıklanması

Öncelikle Histeri kelimesinin İngilizce'deki iki karşılığı olan "Hysteresis" ve "Hysteria" kavramları arasında önemli bir farklılık söz konusudur. Hysteria (<http://www.turkcebilgi.com/hysteresis/nedir>), tıp bilimine kullanılan teknik bir terim, psikolojik bir rahatsızlık olarak, "sinir bozukluğu" nu ifade etmektedir ve ayrıca İngilizce'de terim olarak "isteri" (kontrolsüz coşku, büyük heyecan, coşku) anlamlarına gelmektedir. Ayrıca, histerinin Yunanca'daki anlamı "arkasından gelen" demektir (Pazarlıoğlu, Çevik, 2007).

Ekonomi bilimindeki histeri, İngilizce' deki "gecikme, kesiklik" sözlük anlamından yola çıkılarak, literatürde ilk kez, 1972 yılında Phelps tarafından "Geçici şokların" işsizlik oranı üzerinde çok kronik veya "geçici etkilere" sahip olduğu anlamında kullanılmıştır (Camarero vd., 2004; )

Phelps' in histeri' yi "geçici şok" olarak tanımlaması, çalışmamız açısından makul görülmesine rağmen, etkileri "geçici" olarak görülmemektedir. Bir başka deyişle, zaten histeride asıl dikkat çeken taraf da, muhtemelen başlangıçta geçici olan bir şokun, sonrasında ekonomide kalıcı ve ciddi işsizlik sorununa yol açmasıdır.

Literatürde, işsizlik üzerinde geçici şokların etkilerinin kalıcı olup olmadığı ve işsizlik enflasyon arasındaki ilişkinin niteliği konusunda birbirine zıt iki görüş vardır. Bunlardan ilki Doğal İşsizlik Oranı Hipotezi ve/veya daha sonra bu hipotezin geliştirilmesiyle ortaya çıkan NAIRU (enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı) Hipotezi, diğeri ise Histeri'dir (Stanley, 2005).

Doğal İşsizlik Oranı Hipotezi, Yeni Klasik İktisat Biliminin 1968 yılındaki kolu olan Monetarist Ekolü'nün öncüsü Friedman'la başlamıştır. Aynı yıllarda Phelps tarafından da desteklenen Friedman'ın Doğal İşsizlik Oranı Hipotezi'ne göre, işsizlik doğal ve özellikle de durağan bir süreç olup, meydana gelen şoklar işsizlik üzerinde kısa vadeli geçici etkiler meydana getirmiş olsa da, işsizlik uzun dönemde doğal bir orana (Yılancı, 2009), durağan bir yapıya ve dikey bir eğilime sahiptir. Doğal İşsizlik Oranı'nın üzerindeki işsizlik oranları, enflasyon oranlarında düşme meydana getirmektedir (Stanley, 2005).

<sup>1</sup> Yrd. Doç. Dr. Sara ONUR, Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Kırıkkale/Türkiye, [sara\\_onur@yahoo.com](mailto:sara_onur@yahoo.com). Bu makale, Kare Johansen' a ait, 'Hysteresis in Unemployment: Evidence from Norwegian Counties', Working Paper Series, No.6/2002, Department of Economics, Norwegian University of Science and Technology, Norway, pp. 1-25, [www.svt.ntnu.no/iso/wp/wp.htm](http://www.svt.ntnu.no/iso/wp/wp.htm) makalenin kritiğine yönelik olarak şekillenmiştir.

Friedman'a göre, işsizlik ve enflasyon arasındaki geçici bir değiş-tokuş daima vardır. Bu geçici, sürekli olmayan işsizlik, birim başına enflasyondan değil, enflasyonun artan bir oranından, genellikle ortalamadan elde edilen beklenmeyen enflasyondan gelmektedir. Nihai olarak, Friedman'a göre, işsizlik doğal oranına dönmektedir (Ball, 2009).

Friedman'a göre, diğer kaynaklardan veya parasal politikadan gelen toplam talepteki değişmeler, işsizlik üzerinde kısa dönemli etkilere sahiptir. Ancak uzun dönemde, işsizlik oranı, toplam talep tarafından etkilenmeyen doğal işsizlik oranına geri dönmektedir. Onun yerine, özellikle emek piyasalarındaki anlaşmazlıklar, ekonominin arz tarafı tarafından belirlenmektedir. Bu, klasik dikotominin uzun dönemde geçerli olduğunu ifade etmektedir: parasal politika, işsizlik üzerinde uzun dönemli değişikliklere sebep olamamaktadır (Ball, 2009).

Yapısalcı Okul'a göre doğal işsizlik oranı içseldir ve Pissarides'e göre (1990) verimlilik büyüme oranı, Oswald'a göre (1999) petrol fiyatları, Phelps'e (1999) göre stok fiyatları, Pissarides'e (1990) ve Layard ve diğerlerine (1991) göre, işsizlik-fayda 'refah sisteminin cömertliği' gibi kurumsal çatıda, aile bağı ve (tüketim) vergi yükü, ücret olmayan gelirin diğer şekilleri gibi reel makro ekonomik değişkenlerdeki değişikliklere göre doğal oranın otonom hareketlerine artış sağlayan herhangi bir ekonomik değişken gibi piyasa güçleri tarafından etkilenmektedir (Camarero vd., 2004).

1980'lerden sonra Batı Avrupa'daki işsizlik oranları Doğal İşsizlik Oranını savunulamaz yapmaktadır. Bir başka deyişle, Doğal İşsizlik Oranı hipotezi, sürekli olarak enflasyon oranlarını arttırmaktadır ve bu işsizlik oranı, NAIRU'nun aşağısında kalmaktadır (Ball, 2009).

"Hızlandırıcı" Phillips Eğrisi olarak da ifade edilen NAIRU, Friedman tarafından,  $\pi = \pi - 1 + \alpha (U - U^*)$ ,  $\alpha < 0$  biçiminde gösterilmektedir.  $\pi$  enflasyon ve  $U$  işsizlik oranı,  $U^*$  doğal işsizlik oranı iken, enflasyon gecikmeli değer almakta ve beklenen enflasyon için ortalama olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca, doğal orandan veya NAIRU'dan elde edilen işsizlik sapmasına dayanmaktadır (Stanley, 2005).

NAIRU ile doğal oran eşanlamlıdır. Çünkü doğal işsizlik oranı, istikrarlı enflasyonla uyumlu olan işsizlik düzeyidir. Friedman'ın doğal oranı, minimum ücretler, emek birimleri ve iş boşluklarıyla işsizliğin kıyaslanmasındaki zıtlıklar gibi emek piyasasının özelliklerine dayanmaktadır. Parasal politika, doğal oranı etkileyememektedir. Friedman'ın doğal oran zamanla değişebilmektedir. NAIRU, ortalama miktarlarla değişmektedir (Ball, 2009).

NAIRU üzerine yapılan geniş araştırmalar, NAIRU'daki değişiklikleri açıklamaya ya da Blanchard'ın yaptığı gibi, verimlilik azalışları ve küreselleşme gibi "kurumlar" ve ekonomik "şoklar" arasındaki etkileşimleri sınamaya dayanmaktadır (Ball, 2009). NAIRU ile ilgili değişik açıklamalar mevcut olsa da, söz konusu bu açıklamalar daima ekonominin arz yönüyle ilgilidir. Onlar, toplam talebin NAIRU'yu etkilemediğini varsaymaktadır (Ball, 2009).

G. Mankiw, A. Blinder, J. Yellen, O. Blanchard ve R. Gordon gibi öncüleri olan Yeni Keynesyenler, ekonomide hem Rasyonel Beklentiler Kuramı'nı hem de Adaptif Beklentiler Kuramı'nı kabul ederken, Nominal Ücret Yapışkanlığı (mal tesliminde gecikmeler, eşgüdümsüzlük, görünmez tokalaşma, menü maliyetleri, stok politikası, maliyetleri esas alan fiyatlandırma, firma içi hiyerarşi, kredi tayinlemesi gibi nedenlerle) Uzun Vadeli Sözleşmeler, Ahlaki Tehlike, Etkin Ücret Hipotezi, İçerdekiler-Dışarıdakiler ve Histeri gibi temel görüşlere sahiptir (Parasız, 2006).

Mankiw'e göre, histeri deneyiminin "öncü teorisi", şok/kurum teorilerinden elde edilmektedir. Bu teoride, şok, teknolojik değişimin neden olduğu düşük yetenekli emek talebindeki azalmadır. Kurumlar, ücret katılığı yaratan emek piyasası sapsmalarıdır. Düşük yetenekli işçilerin denge ücretleri düşmekte, ama onların fiili ücretleri düşmemektedir. Böylece işsizlik artmaktadır (Ball, 2009).

Stirati'ye göre, 1980'lerin başlangıcında, OECD ekonomileri ve Avrupa Ekonomik Topluluğu içerisinde, enflasyon oranlarında anlamlı bir azalmanın gerçekleşmesi ve 1990'lı yıllarda istikrarlı olmasına karşılık, işsizlik oranlarında artışın görülmesi, enflasyon- işsizlik eğrilerinin aşağıya doğru eğilime göstermesi, Phillips Eğrisi'nin yeniden dirilmesi olarak yorumlanmaktadır (Stirati, 2001).

Yalnız aşağıya doğru eğilimli enflasyon – işsizlik eğrisinin ötesinde, 1980'lerde, farklı bir durum olarak, başlangıçta negatif şoklar için ekonominin bir ayarlama yapmasına yönelik görünüşte

yeterli bir zaman vermiş olsa bile, işsizlikteki değişimlerin kronikleşmeye meyilli olması ve işsizlik düzeyinin, istikrarlı bir enflasyonla uyumlu olması, Phillips Eğrisi'nden farklı olarak histeriye işaret etmektedir (Stirati, 2001).

Histeri konusunda yapılan genel açıklamalara göre, “ekonominin geçici bir şokla o andaki denge durumundan uzaklaşmakta olduğu ve şok geçtikten sonra, ekonominin eski denge noktasına geri dönememesidir” (Parasız, 2006).

Phelps (1972) ve Pissarides (1992), tek seferlik şokların sürekli etkiye sahip olmasını, yani histerinin bir sonucu olarak işsizlik artışının süreklilik kazanması, beşeri sermaye depresyonunun doğmasına yol açmaktadır. Bir başka deyişle histerinin kalıcı etkisi, işsizliği artırırken, işsizliğin toplumsal ve bireysel açıdan da bireyler üzerinde negatif etki yapmasına yol açmaktadır. İşsizliğin artarak süreklilik kazanması, işsizlikteki yeterli ve büyük bir artışın bir işe sahip olmamayı teşvik eden, yani iş arama meylini azaltan sosyal işaretin artmasına yol açtığı kadar, sosyal bir sorun olarak da huzursuzluklara neden olmaktadır (Gustavsson ve Par Österholm, 2006).

Bir başka deyişle, histeri işsizliğin yalnız ekonomik açıdan bir soruna dönüşmesine neden olmamakta, ayrıca bireyler üzerinde de bireysel ve toplumsal huzursuzlukları başlatarak, sosyal ve siyasal açıdan da çoklu bir negatif etkiye sahip olmaktadır.

Emek piyasaları piyasa kaynaklı politikalarla ikna edilen ve özel sektördeki yeni işlerin yaratılmasıyla beklendiği gibi absorbe edilemeyen emek piyasalarındaki yapısal değişim şoklarının, öngörülemez süreci ile başlayan Histeri, Aghion ve Blanchard'a göre, ekonomik birimlerin beklentileri çerçevesinde özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yüksek işsizlik görülmektedir (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Garibaldi ve Brixiova'ya göre, histeri, düzensiz emek piyasalarında işsizliğin yüksek oranlarda artmasıdır (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Boeri'ye göre, emek piyasalarının esnekliği, emek piyasalarındaki işçiler arasındaki birlik bağına, minimum ücretlere, istihdamı koruma yasasının varolmasına, geleneksel faktörlerin yönetimine bağlıdır (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Layard ve diğerlerine göre histeri, emek piyasasının sahip olduğu katılıklara göre, işsizlik üzerindeki geçici etkilerin ortaya çıkmasıdır (Camarero vd., 2004).

Ball'a göre, NAIRU'daki değişimler, büyük ölçüde toplam talepteki değişimlerden etkilenmektedir. Talep, fiili işsizliği etkilemektedir. Fiili işsizlik de, histeri kanalları sayesinde doğal oranı etkilemektedir (Ball, 2009).

Bu kanallar Blanchard ve Summers'a göre, histerinin açıklanması olarak, ücret pazarlıklarında “içerdekiler- dışarıdakiler” teorisi ile ortaya çıkmaktadır (Ball, 2009).

Geleneksel modellerden farklı olarak Blanchard ve Summers'e göre, işsizlikteki kronikleşme, beşeri sermaye kaybını veya İçerdekiler Ve Dışarıdakiler Etkisi' ne dayanmaktadır (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Blanchard ve Summers'e göre doğal işsizlik oranı, fiili işsizlik yoluyla etkilenmiş olabilmektedir. İşsizlik oranı doğal işsizlik oranının üzerine çıktığında, doğal işsizlik oranını yukarı doğru iten mekanizmalar var olmaktadır. Histeri, çoğu ülkede uzun dönemli işsizlik hareketlerinin temelidir. Eğer 1980'lerin Avrupa'sındaki işsizliğin neden yüksek olduğunu veya 1990'lardaki Birleşik Krallık'taki işsizliğin neden düştüğünü veya Birleşik Devletler'de göreceli olarak neden istikrarlı olduğunu bilmek istersek, histeriyi anlamamız gerekmektedir (Ball, 2009).

1986'da Blanchard ve Summers tek seferlik şokların işsizlik üzerinde neden sürekli etkiye sahip olduğunun potansiyel bir açıklaması olarak “içerdekiler” in pazarlık etme gücünü delil olarak sunmaktadır. “İçerdekiler” yani kriz dönemlerinde iş sahibi olanlar, tıpkı emek piyasasındaki sendikalar gibi ücret pazarlıklarında ücretlerini arttırmak yönünde güç sahibidir (Gustavsson ve Par Österholm, 2006).

Emek piyasasından ayrılan işçiler, uzun dönemli işsizliği ortaya çıkarmaktadır. Çünkü mevcut işler, işsizlere çekici gelmemekte, işsizler iş bulmak için çaba harcamamaktadır (Ball, 2009).

Blanchard ve Summers'a göre histeri, genişletici talep politikaları sonucu, işsizlik azalırken, enflasyonun önce yükselmesi, ancak bir süre sonra -Dışarıdakiler'in becerileri, İçerdekiler'in düzeyine ulaştığı zaman- enflasyonun düşmesi ve buna karşın işsizliğin artmasıdır (Parasız, 2006).

Blanchard ve Summers'a göre, işçiler işsiz kaldığı zaman, hali hazırda istihdam edilen işçiler, işlerini kaybetmeden ücretlerinin arttırılmasını hedeflemektedir. Fakat bu türlü histeri etkisinin çeşidi için Ball, çok az kanıtın olduğunu ifade etmektedir (Ball, 2009).

Blanchard ve Summers'in ait oldukları Yapısalcı Okul sınıflandırmasına göre, doğal işsizlik oranı içseldir ve reel faiz oranları tarafından etkilenmektedir (Camarero vd., 2004).

Camarero, Silvestre ve Tamarit'e göre, histeri, emek piyasasının katılımı sonucu ortaya çıkan döngüsel dalgalanmaların işsizlik düzeyi üzerinde geçici etkilere sebep olması, işsizlik oranlarının şoktan sonra eski ortalama değerine geri dönmemesi ve/veya işsizlik oranlarının, doğal işsizlik oranına göre ayarlanabilme hızının yavaş olmasıdır (Camarero vd., 2004).

Ledesma-McAdam'a göre, histeri üzerine kurulan ekonometrik modeller iki kısma ayrılmaktadır. İlki, birim kök testlerinin doğrusal olduğu modellerdir (dar anlamda histeri tanımı). İkincisi, doğrusal olmayan ve yapısal kırılmaların olduğu modellerdir (geniş anlamda histeri tanımı) (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Fakat bu konuda farklı görüşler de mevcuttur: örneğin, Gustavsson ve Österholm'a göre, işsizlik histerisi hipotezinin birim kök testleri doğrusaldır. İkinci olarak, arzın ve talebin kaynağı da önemlidir (Gustavsson ve Par Österholm, 2006).

Stirati'ye göre histeri fenomeni, negatif bir şok sonrası toplam talepte bir azalmadan sonra işsizliğin kronikleşmeye meyilli olması ve ekonomik sistemin kendi kendini düzeltme mekanizmalarının istihdamı önceki yüksek düzeyine yöneltmediği bir durumdur (Stirati, 2001).

Histeri yoksulluk ve sosyal dışlama olarak, piyasa ekonomisine geçişle toplumsal bütünde kalıcı ve derin etkilere sahiptir. Çünkü toplum reel üretim artışının maliyetini, işsizliğe katlanarak karşılamaktadır (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Histerinin oluşumuna yol açan nedenlerden bir tanesi, histerik veya yüksek olarak ısrarlı işsizlik, radikal reformlardan sonra uzun ömürlü işsizliği zımni olarak ifade etmektedir. Diğeri, ortak şokların olası negatif sonuçlarıdır (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Histerinin, yani, işsizliğin doğal denge düzeyinden sapmasının nedenleri, işsizlikteki çoklu dengeleri, işsizlik oranlarındaki kırılma noktalarına göre işsizlik oranlarının değişmesi, konjonktür döngüsü dalgalanmaları (business cycle fluctuations) ve büyük şoklardır (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Ball'a göre, histerinin varlığına rağmen, histerinin nedeni kesin olarak söylenememektedir. Doğal işsizlik oranı ve enflasyon arasında doğrusal olmayan bir ilişki mevcuttur ve bu oranları daha aşağıya düşürmek mümkün değildir. (Ball, 2009).

Histeri, OECD ülkelerinde, özellikle Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye ülkelerde, 1980'lerin tamamında ve 1990'ların başında enflasyonun düşmesi ve düşüşünde istikrarlı olması, ortalama işsizlik oranlarının şiddetli olarak yükselmesi, resesyonun uzun süreli olarak devam etmesi, reel ücretlerin verimlilikten daha fazla artması ve enflasyonist sürecin yavaşlaması olarak ifade edilmektedir (Stirati, 2001).

Mitchell (1993) ve Roed (1996), Avrupa'da işsizlik oranlarının durağan olmadığını ileri süren işsizlik oranlarındaki birim kökleri reddetmekte başarısız olmaktadır (Camarero vd., 2004).

Ledesma-McAdam' a göre, Merkez ve Batı Avrupa Ülkelerinin işsizlik oranlarının çoklu denge özelliklerini gösterip göstermediğini sınavarak, işsizliğin histerisinin veya yüksek oranlı kronik işsizliğin, radikal reformlar yapılsa bile, uzun vadede ciddi bir sorun olduğunu zımni olarak ifade etmektedir (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).



Özetle, çok geniş bir literatüre rağmen çelişkili tanımlar mevcut olsa da, histeri konusundaki tanımlardaki ortak özellikler, emek piyasalarının katılığı, histeriden önce kaynağı ekonomik olan negatif bir şokun meydana gelmesi, şokun işsizliği kalıcı olarak arttırması ve işsizliğin sonuçlarının ekonomik bir sorun olmasından öte, sosyal ve politik sonuçlara sahip olması biçiminde özetlenebilmektedir.

Çoğu ülkede, uzun dönemli işsizlik hareketlerinin merkezi olan histeri (Ball, 2009), Stirati'ye göre Kuzey Avrupa Ülkeleri, enflasyon oranları açısından OECD ülkeleri ortalamasından anlamlı olarak daha yüksek oranlı olmayan enflasyon oranları ile eşanlı olarak düşük işsizlik oranlarını çok uzun süre boyunca sürdürmeye meyilli olmasıyla başarı göstermiştir. Bu başarı, gelir dağılımı üzerindeki bir oluşumu inşa edilmekle hızlanan veya yüksek enflasyonu önlemenin ekonomik politika ve kurumsal düzenleme kabiliyetinin bir sonucu olarak yorumlanmaktadır (Stirati, 2001).

Birleşik Devletler, Avrupa'dakinden daha fazla esnek emek piyasalarına sahiptir ve bu yüzden NAIRU'da bir artış deneyimi yaşamamıştır (Ball, 2009).

Levin ve Lin (1992) testi (LL) ile başlarken, çoğu çalışma, Hadri (2000) tarafından sunulan test veya IM, Pesaran ve Shin (1997) tarafından geliştirilen IPS testlerini içeren panellerdeki birim kökler için test etmek üzerinde yapılmıştır. Song ve Wu (1997, 1998), güçlü olarak LL testini kullanarak Birleşik Devletler için işsizlikteki birim kökü reddetmektedir ve Leon-Ledesma da (2000) IPS testlerini kullanarak Avrupa Birliği için değil ama Birleşik Devletler için histeriyi reddedebilmektedir. Ancak, bu testlerin her biri dağılımlardaki kesit verilerin bağımsızlığının sağlandığı zaman dikkate değerdir. Strazicich ve diğerleri (2001) ile Lee (2001) panel LM birim kök testini uygulayarak, kronik değişken katsayısında heterojeniteye sahip ve iki olasılıklı değişim sonucuna ulaşmaktadır (Camarero vd., 2004).

Son yıllarda işsizliğin keskin bir artış gösterdiği ülkeler, kapalı ülke ekonomi modeli çerçevesinde tam istihdam politikalarını izlerken, finansal piyasalarını liberalleştiren ve değişen makro ekonomik politikalar uygulayan küçük açık ekonomilerdir. Bu ülkelerin yaşadıkları deneyim, düşük işsizlik oranları ve yüksek enflasyon oranları arasındaki ilişkinin bozulmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu bozulan ilişkinin nedeni, küçük açık ekonomilerde genelde ekonomik politika üzerinde endüstriyel ilişkilerin doğası ve kurumsal düzenlemelerdir (Stirati, 2001).

Çoğu ekonomistler, parasal politikanın birkaç yıl için işsizliği doğal işsizlik oranına itelediğini iddia etmektedir. 2000'li yıllardaki işsizliğin 1980'lerdekinden daha yüksek oranlarda olması, parasal politikayla ya çok az ilgilidir ya da hiç ilgili değildir (Ball, 2009).

Nelson ve Plosser (1992), Peron (1989), Roed (1996) ve Xiao ve Phillips (1997) Birleşik Devletler'deki işsizlik oranını durağan bulmasına rağmen, Mitchell (1993), Breitung (1994) ve Tanaka (1996) durağan bulmamaktadır (Camarero vd., 2004).

Histerinin belirlenmesine yönelik yapılan ekonometrik çalışmalarda basit bir yöntem, NAIRU'nun uzun dönemli bir işsizlik trendi olduğu fikri üzerine kurulan Hodrick-Prescott filtresi, fiili işsizlik serilerini düzenlemektedir (Ball, 2009).

Çalışmalarında, Banerjee, Lumsdaine ve Stock (1992), Zivot ve Andrews (1992) ve Peron (1997) ve diğerleri, içsel olarak belirlenen bir kırılmaya sahip ve Lumsdaine ve Papel (1997) iki kırılmaya sahip testleri genişletmektedir. İşsizliğin denge oranı, emek piyasalarındaki kurumsal düzenleme reformlarına veya geçici arz şoklarına göre değişebilmektedir. Çalışmada birim kök hipotezinin reddedilmemesinin nedeni, deterministik kısımların yanlış belirlenmesidir (Camarero vd., 2004).

Ball ve Mankiw daha düşük NAIRU'nun rastgele olmadığını tahmin etmektedir. Çünkü düşen enflasyonun ve doğal işsizlik oranının, fiili işsizlik oranının altında olduğunu ileri sürmektedir. Yapılan çalışmada histeri etkileri 1970'lerde ikincil derecede hissedilirken, 1980'ler işsizliğin hikâyesinin büyük bir kısmını içermektedir (Ball, 2009).

Murray ve Papel (2003), heterojen sabit değişkenle tek zamanlı bir değişime izin veren trend olmayan veri için ADF tipi panel birim kök testini kullanarak, 1955- 1990 dönemi için 17 OECD ülkeleri örneği için işsizlikteki histeri üzerinde çalışmaktadır. Monte Carlo yöntemlerini kullanarak, kritik değerler kalıntılarda kesit veri ve seri korelasyon için değerler hesaplanmıştır. Onlar, daha küçük sayıdaki alt paneller (Avrupa, EFTA ve Avrupa Birliği Ülkeleri) kadar OECD ülkelerinin tüm paneli için rejim-makul durağanlığının çok güçlü kanıtını bulmuşlardır (Camarero vd., 2004).

Ledesma-McAdam 15 Avrupa Birliği ülkesi ile ilgili çalışmalarında, Markov- Değiştirme Regresyonları ve birim kök testlerini kullanarak, emek piyasalarında histeri özelliklerinin varlığını test etmişler ve yapısal değişimler ve ticari döngüler etkilerinin kontrolünden sonra birim kök hipotezini reddetmişlerdir. Fakat, yeterli derecede büyük şoklardan sonra ekonominin dalgalanmalarının karşısında düşük ve yüksek işsizlik dengesinin varlığını gözlemleyebilmektedirler (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Avrupa'daki emek piyasaları, işsizlik ve piyasa katılımı açısından yüksek dereceli heterojenlik göstermektedir. Avrupa Birliği üyeleri ile OECD ülkeleri kıyaslandığında, yüksek kronik işsizliğe sahip olması birlik üyelerinin ortak özelliğidir. Diğer ortak özellik, Kuzey Amerika ülkelerine göre birlik üye ülkeleri daha fazla esnek olup, işsizliğe neden olmaktadır. Bu görüş, zaman serileri tekniklerini temel alan deneysel çalışmaların ilk örnekleri ile desteklenmektedir (Camarero vd., 2004).

Avrupa Birliği ülkeleri ile gelişen ülkeler karşılaştırıldığında, gelişen ülkelerde işsizlik oranlarının yükseldiği ve işsizlik oranlarının düşürülmesi yönünde yapılacak ayarlanma hızının düşük olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, Hırvatistan ve Letonya hariç olmak üzere, işsizliğin kronikleşmesi göreceli olarak daha az düzenli emek piyasalarıyla uyumlu olarak düşüktür (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Bu sonuçlar, Merkez ve Batı Avrupa ülkelerindeki makro istikrar politikaları kadar iyi olarak, emek piyasası reformları için önemli göstergelere sahiptir. Merkez ve Batı Avrupa ülkelerindeki standart sürekli makro ekonomik istikrar politikaları, en azından Avrupa Birliği deneyiminin açığa çıkardığından daha uzun olmayan, işsizlik üzerinde uzun dönemde devam eden etkisine sahip olduğunu görmemektedir. Merkez ve Batı Avrupa ülkelerinde emek ve mal piyasalarında yapılacak kalıcı düzenlemelerle, işsizlik düzeylerinde uzun dönemli dengeye ulaşılabilmektedir (Leon-Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

### 3. Türkiye Ekonomisinde Histeri

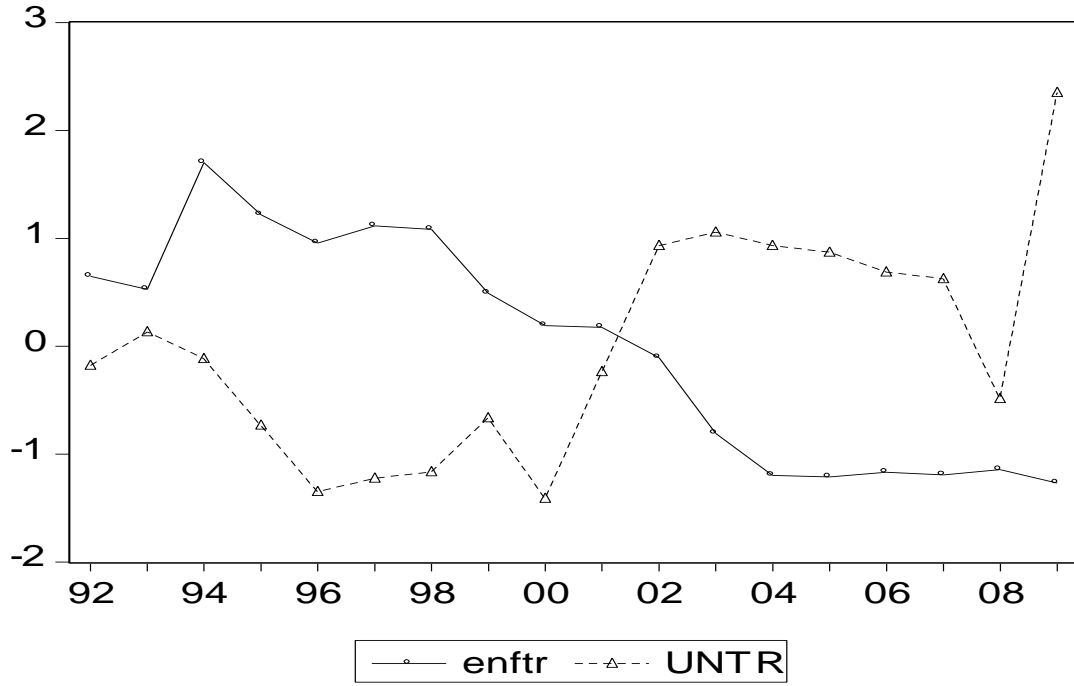
1992 ile 2009 yılları arasındaki enflasyon ve işsizlik oranlarının dikkate alınmasıyla elde edilen Grafik.1.1. normalleştirilmiş veri (her iki oranın da % ile ifade edilebilmesinden dolayı) ile, bağlantı noktaları ve regresyon ilişkisinin varsayımı altında, tek ölçekli ve çizgi grafiğidir.

Türkiye'deki enflasyon ve işsizlik oranlarının yakınlaşma noktaları, 1993, 2001 ve 2008 yıllarıdır. Özellikle 2005 sonrasında açık enflasyon hedeflemesi politikasına rağmen, Phillips Eğrisinin geçerli olduğu gözlemlenmektedir.

Enflasyon oranının yükseldiği yıllarda işsizliğin azalmasının temel nedenleri, istihdamın artmasına yönelik kamusal politikaların, muhtemelen emisyon artışı ve/veya borçlanma yoluyla finanse edilmesidir.

Türkiye ekonomisi açısından işsizlik histerisinin en kritik etkisi, 1992-2009 yılları arasında işsizliğin ciddi bir ekonomik, politik ve sosyal bir sorun olmasıdır.

Grafik.1.1. Türkiye Ekonomisi İçin, Enflasyon ve İşsizlik Oranları (1992-2009)



Kaynak: www.oecd.org'den elde edilen verilerle çizilmiştir.

Nedenleri açısından incelendiğinde, öncelikle işsizlik ile ülkenin ekonomik yapısı arasındaki ilişki, gelişmiş ülkelerde teknolojik ilerleme, az gelişmiş ülkelerde sermaye yetersizliği dikkat çekmektedir (Palabıyık, 2010).

Türkiye ekonomisi ile ilgili ekonomi bilimi literatüründe, işsizliğin yapısal nedenleri arasında, kırsal kesimden kente göç, okullaşma oranlarındaki artışın mesleki olmaması – ara eleman yetiştirmek yerine daha çok üst kademe yöneticisi yetiştirmeye yönelik programlar biçiminde olması (örneğin, yüksek öğretimde meslek yüksek okullarından daha fazla olarak fakültelerin mevcut olması gibi), sermaye donanımı, teknoloji düzeyi ve yönetim işlevinin yetersizliği, tarım sektörünün istihdam içindeki ağırlığının yüksek olması, tarım dışı sektörler içinde informal kesimin önemli paya sahip olması sayılmaktadır (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 1994).

İşsizliğin kronikleşmesinin nedenleri olarak, genel anlamda, milli gelir daralması, işçilerin ve sendikaların pazarlık güçlerinin düşmesi, reel sektörde üretim yapısının değişmesi ve işgücü piyasalarındaki sertlikler sayılabilmektedir (Bakkalıcı ve Işıkoğlu, 2011).

Ayrıca, 1994, 1999, 2001, 2004, 2008 ve 2009 yılları, farklı nedenlere sahip ciddi kriz yılları olarak sınıflandırılmaktadır. Görüldüğü gibi, 1999 yılından beri her iki-üç yılda bir kez kriz yaşanmaktadır. Bu krizlerin temel ortak sınıflandırılması, küresel, politik ve ekonomik-finansal krizler olmasıdır.

Tüm dünyada görülen Meksika mali krizi (Öz, 2009) ile birlikte Türkiye ekonomisinde de, 1992 yılında işsizlik oranları belirgin şekilde artmasına rağmen, 1993-96 yılları arasında düşen işsizlik, 1992-93 Avrupa Para Krizi' nin gecikmeli sıcak para krizinin etkisi (gelişmekte olan ülkelere sermaye kaçıışı (Bakkalıcı ve Işıkoğlu, 2011)), 1997-98 Güney Doğu Asya Krizi, 1998'deki Rusya Krizi, 1999'daki Brezilya Krizi ve Türkiye'de yaşanan 17 Ağustos depreminin etkileriyle 1996-99 yılları arasında yeniden yükselme eğilimine girmiştir. ABD'de meydana gelen 11 Eylül terörü, NASDAQ'daki çöküşün diğer hisselerle bulaşması ve Türkiye Ekonomisi'nde görülen 2001 krizi, 1999 yılında düşen işsizlik oranını 2000-02 arasında çok ciddi arttırmıştır (Kazgan, 2002).

2002-07 arasında istikrarlı bir yükseliş gösteren işsizlik, 2007-08 arasında bir yıl içinde düşürülmesine rağmen, 2008'de yeniden yükselme eğilimine geçmiştir.

Bu noktada, özellikle 1992-93 Avrupa Para Krizi'nin sıcak para krizi, TL'nin devalüe edileceği beklentisinin yükselişte olması, cari işlemler açıklarını artması ve bu artışa karşılık bir önlem olarak Merkez Bankası'nın faiz oranlarını düşürmesi sonucu, ülkeden sıcak para çıkışı, döviz bir gecede 14 bin TL'den 40 bin TL'ye fırlatmıştır. Batan bankalar (TYT, Impexbank, Marmara Bankası), hazinenin faizle borçlanması ve borsanın çökmesi parasal dünyanın yaşadığı bir sıkıntı olmasına rağmen, kriz reel sektörde üretimin düşmesi, istihdamın ve ücretlerin düşmesi, kitlesel işten çıkarmalar ve işlerini kaybetmemek için ücretsiz bile çalışan işçiler ile karşılaşmıştır (Kazgan, 2002).

Türkiye ekonomisinde, 1994 Krizi'nin temelinde Avrupa Birliği ülkeleri, ABD ve Rusya gibi dış pazarlarda oluşan durgunluk, ekonomik daralma ve GATT kurallarına uyulmaması yatmaktadır (Bakkalı ve Işıkoğlu, 2011).

İşsizlik oranlarındaki bu dalgalanmanın nedenleri için, küresel krizlerin doğrudan etkisi, Doğu Bloku ve eski SSCB'den gelen yoksul ve işsiz akınına uğraması dolaylı etkisi yanında, ülke içinde de giderek artan iç ve dış borçlanmanın uzun vadeli yatırımsızlık ve durgunluk meydana getirmesi, yıllık GSMH artış hızının yavaşlaması ve Türkiye'nin özellikle 1990'lı yıllardan sonra elektronik devrimi yaşamaması sonucu ortaya çıkan teknolojik işsizlik gibi ulusal etkiler de sayılabilmektedir (Kazgan, 2002).

1994 Krizi, politik otorite tarafından yüksek faiz oranlarının düşürüleceğinin kamuoyuna açıklanması ve ekonomide para arzının artırılmasıyla döviz talebini arttırarak, kurun yükselmesine ve Merkez Bankası döviz rezervlerinin bu yükselişi karşılayamaması ile ortaya çıkmıştır (Bakkalı ve Işıkoğlu, 2011).

1996-99 yılları arasında, enflasyon oranı, iç borçlar ve dış borçlar artmıştır. 1998'deki Rusya Krizi'nin mal ve hizmet ihracat gelirlerini ve borsadaki portföy yatırımlarını etkilemesi ve 1998 depremi, reel sektörde üretim azalması ve işsizliğin artması sonuçlarına neden olmuştur (Kazgan, 2002).

2000'li yıllarda Türkiye ekonomisinde, 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşması sonucu, IMF'nin uygulattığı akıl dışı ve bilim dışı programla (15 adet yasa) ciddi bir kriz, sermaye kaçıışı, ciddi oranda işsizlik, reel ücretlerde düşme, patlayan sosyal sorunlar, çöken borsa fiyatları, finans sektöründeki kırılganlık artışı, dünya petrol fiyatlarındaki artış ve bir dizi hükümet hataları görülmüştür (Kazgan, 2002).

Özellikle hükümet hataları konusunda ilk bariz örnek, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde uygulanan enflasyon hedeflemesi (Onur, 2008) bazında, dövizin çapa olarak kullanılmasıdır. Öngörü, döviz fiyatının artışının beklenen enflasyon altında tutularak, TL'nin değer kazanacağı yönündeydi. Bu öngörüye destekleyen somut kanıt, Merkez Bankası'nın 35 milyar dolara yaklaşan net döviz rezervlerine sahip olmasıdır. Öngörünün işleyiş mantığı, döviz çapası sayesinde mal arzının bollaşması ile TL üzerinden ithal mallarının fiyatlarının düşmesi ayrıca faiz hadlerini düşürürken, üretimin ve yatırımın artarak ekonominin canlandırılmasına dayanmaktaydı (Kazgan, 2002).

Ayrıca para politikası ile ilgili yapılan diğer hata, Merkez Bankası'nın para arzı artışını dövizle bağlamasıdır. Bu yöntemle iç varlıklardaki artışların önemi ihmal edilerek, ülke ekonomisi dışa bağımlı ve duyarlı hale dönüştürülmüştür.

Bu arada, para politikasındaki değişikliklerle birlikte maliye politikası açısından da kamu harcamalarını sınırlayıcı politikalarla bütçe açıklarının sınırlandırılması hedeflenmektedir (Kazgan, 2002).

Türkiye ekonomisi 2001 yılına girerken enflasyon oranında beklenen düşme meydana gelmediği için, cari işlemler bilançosundaki açık hızla artmaya ve Merkez Bankası'ndaki döviz rezervleri erimeye başlamıştır. Ayrıca faiz oranlarının düşmesi, sıcak para akımını hızlandırmıştır. Özellikle kamu bankalarının görev zararlarının ciddi boyutlara varması, ekonomide para ve kredi mekanizmasında kriz habercisi olarak ortaya çıkmıştır. Sermaye çıkışlarının başlaması, Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin ihtiyacı karşılamaması ve para arzının daralması sonucunu

meydana getirmiştir. Böylece faiz oranlarında ani bir yükselme görülmüştür. Bazı bankaların iflasın eşiğine gelmesi, sektör çalışanlarının işsiz kalması vasıflı ve beyaz yakalı yeni bir işsiz sınıfının doğuşuna neden olmuştur. 2001 yılında, IMF kaynaklı programın başarısızlığa uğradığı kesinleşmiştir (Kazgan, 2002).

On sekiz bankanın TMSF'ye devredilmesi, faiz oranlarının ve döviz fiyatlarının artması, iç-dış borçların artması, bütçe açığının artması, borsanın çökmesi ciddi bir kriz olarak ortaya çıkarken, diğer yandan doğan iç talep azalması, ekonominin reel sektöründe de ciddi yaralar açmaya başlamıştır (Kazgan, 2002).

Türkiye'nin işsizlik histerisi biçiminde yaşadığı sorun için istihdam yaratmayan büyümenin; işsizliğin çözümü için okul/derslik yapılması ve enerji projeleri ivedi önerilerdir (Tunalı, 2004).

Ayrıca, istihdam piyasasında devletin yasa koyucu, politika belirleyici ve uygulayıcı kurum olarak, "asgari ücret tespiti, kamu görevlilerinin ve kamusal sosyal güvenlik kapsamındaki diğer çalışanların emeklilik ikramiyelerinin belirlenmesi, sosyal sigorta primlerine ilişkin düzenlemeler, iş yasasını ihlal eden kuruluşlardan tahsil edilen cezalar, kıdem tazminatı ve işsizlik sigortası haklardan yararlanacak kişilere yapılacak yardımlara belirli bir sınır getirilmesi" gibi çabaları kayda değerdir (Tunalı, 2004).

#### 4. Türkiye Ekonomisi Açısından Ekonometrik Histeri Modeli

Türkiye ekonomisi ile ilgili ekonomi bilimi literatüründe, histeri etkisi üzerine yapılan çalışmalar söz konusudur:

Parasız (1996) tarafından hazırlanan, "Kriz Ekonomisi Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan Kararları" isimli çalışmada, 1993 ve 1994 yılları karşılaştırmalı iki döneme ayrılmış ve bulunan histeri etkisinin nedenleri fiziki sermayenin azalması, beşeri sermayenin niteliğini yitirmesi, içerdeki-dışardakiler olgusunun ortaya çıkması olarak sayılmaktadır.

Pazarlıoğlu ve Çevik (2007) tarafından, "Ratchet Model Uygulaması: Türkiye Örneği" isimli çalışmada, 1998-2004 yılları arasında yapılan analizler sonucu, Türkiye ekonomisinde tam histerinin geçerli olduğu ifade edilmektedir.

Barışık ve Çevik'in (2008), "Türkiye'de İşsizlikte Histeri Etkisinin Parçalı Durağanlık Testi İle Analizi" isimli çalışmalarında, 1923-2006 yılları arasında yapılan analizler sonucu histeri etkisinin varlığına ulaşılmaktadır.

Yılcı (2009), "Yapısal Kırımlar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması", adlı çalışmanın çerçevesinde 1923-2007 yılları arasında yapılan analizler sonucu, histeri etkisinin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu açıklamaktadır.

Palabıyık ve Berküm'ün (2010), "İşsizlerin Bakış Açısıyla Ekonomik Kriz Sonrasında Bursa Özel Sektöründe İstihdam" başlıklı çalışması, 2008 yılının istihdam ve işsizlik oranlarında yaptığı Bursa spesifik örnekleme üzerindeki etkisi sonucu, ülkemizdeki büyümenin istihdam meydana getirmeyen bir büyüme olmasının tehlikesine dikkat çekmektedir.

Güloğlu ve İspir (2011) tarafından hazırlanan, "Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi" isimli çalışmada, 1988-2008 yılları arasında yapılan analizler sonucu, histerinin belirli yöntemlerle (yapısal kırılmayı dikkate almayan zaman serisi ve panel birim kök sınamalarında) geçerli olduğu sonucuna varmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan model, yukarıdaki değerli çalışmalardan farklı olarak ve Johansen' in makalesinin uygulamasına konu olan Rasyonel Beklentiler Kuramı yerine, teorik alt yapısını Uyarlayıcı Beklentiler Kuramı'ndan (UBK) almakta ve UBK'ya uygun olarak kurulmuş otoregresif bir modeldir.

En küçük kareler tekniğinin kullanıldığı otoregresif modelde, 1992-2009 arasındaki yıllarda, enflasyon hedeflemesi kukla değişken, işsizlik bağımlı değişken, enflasyon bağımsız değişken ve GSMH kontrol değişken olarak 3 temel makroekonomik gösterge mevcuttur.

Türkiye ekonomisinin 17 yıllık verisinin esas alındığı modelde, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı doğrultusunda uygulanan bilinçli ekonomi politikalar doğrultusunda, 2001 yılı ve sonrası yıllar, kukla değişken olarak kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, veri yılları 1992-2000 ve 2001-2009 olarak iki kısma ayrılarak, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulanmasının istihdam üzerindeki etkisi, işsizlik histerisi olarak ekonometrik bir yaklaşım kullanılarak karşılaştırmalı bir analizle incelenmektedir.

Bir başka deyişle, çalışmada Türk ekonomisinde 1992-2009 yılları arasındaki işsizlik verilerinin gelişimi gözlemlenerek, 2001 yılı ve sonrasında uygulanan enflasyon hedeflemesi politikasının işsizlik üzerinde histeriye neden olup olmadığı araştırılmaktadır.

Uygulanan ekonometrik analizde, öncelikle serilerin cari değerlerinin 1 ve 2 yıl gecikmeli değerleri alınarak, serilerin durağan olup olmadığını tespit etmek için Birim Kök Testleri yapılmaktadır. Birim kök testlerinin temel mantığı, herhangi bir politikanın uygulanması sonucu ortaya çıkan etkinin hemen ortaya çıkmamasıdır. Bir başka deyişle, ekonomide uygulanan politikaya, makro ekonomik değişkenlerin tepkisi belirli bir zaman gecikmesi (lag) ile gerçekleşmektedir.

Değişkenlerin durağan olduğunun beklentisi doğrultusunda, hesaplanan ADF test istatistiğinin değerinin, ADF kritik değerlerinden büyük olması gerekmektedir. Öncelikle Johansen makalesinde işsizlik serilerini rasyonel beklentiler kuramı çerçevesinde Birim Kök Testlerine tabii tutmuştur ve histerinin ekonometrik açıdan işsizlik serileriyle gösterilmesinde, serilerin durağan olmamasını, yani birim köke sahip olması gerektiğini açıklamaktadır (Johansen, 2002).

ADF test istatistiklerinde uygulanan geleneksel yöntemle göre seriler arasındaki ilişkilerin istikrarlı olması gerekmektedir. Böylece, istikrarlı serilerde istikrarsızlıklar tespit edilmektedir. Histeri ile ortaya çıkan istikrarsızlığın anlamlı olabilmesi için, serilerin durağan olmaması, istikrarsız olması ve birim kökün var olması gerekmektedir.

Öncelikle analizin teorik alt yapısı olarak seçilen Rasyonel Beklentiler Modeli yerine, enflasyonun kitlesel ve psikolojik sonuçlarının derin etkilerini araştırmak açısından Gecikmesi Dağıtılmış Model çok daha uygundur. Fakat, Johansen'in özellikle histeri işsizlik serilerinin birim köke sahip olmasını histeri olarak açıklaması önemli bir noktadır. Zira, birim köke sahip, durağan olmayan işsizlik oranlarında birim kök veya birim köke yakın olan test sonuçları histerinin ilk göstergesi olarak genel kabul görmektedir (Ledesma ve Peter McAdam, 2004).

Özellikle bu noktada Rasyonel Beklentiler Modeli'nin (RBM) uygulanmamasının nedenlerine değinmekte fayda vardır. Modele konu olan değişkenlere verilen tepkilerin rasyonel olduğu, hata yapılmadığı ve ancak şok durumunda hata yapılabildiği varsayımdır. Ayrıca, modelin kurulumu, modelin doğasından gelen bir yöntemle öngörüye dayanmasıdır. Bir başka deyişle, eğer Türkiye ekonomisinde ekonomik birimlerin rasyonel olduğu varsayımı altında teori kurulmuş olsaydı, aynı hatanın ikinci kez yapılmaması gerekirdi ama işsizlik histerisi zaten aynı hataların sıkça yapılmasından dolayı sorunun kronikleşmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Dahası, RBM'ye göre ekonomik birimler öngöründe bulunma konusunda başarı sağlamış olsalardı, işsizlik oranları bu denli hızlı bir artışa maruz kalmazdı. Az gelişmiş/Gelişmekte olan ülkeler için yapılan analizlerde daha çok Uyarlanmış Beklentilerin kurulmasının sebepleri için, ekonomik birimlerin aynı hataları sıkça yapması, öngörülerinin zayıf olması, geleceği öngörebilmekte miyop olması ve hatta unutkan olması sayılmaktadır (Onur, 2004).

Modelde işsizlik ve enflasyon serileri OECD verilerinden yüzde olarak alınmıştır. Yine OECD verilerinde, milyon dolar olarak verilen cari GSMH'nin de logaritmik değerleri alınmıştır. Ayrıca, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulanmasının dikkate alınmasıyla, 2001 yılına kadar 0, 2001 den sonrası yıllarda 1 değerini alan enflasyon hedeflemesi kukla değişken olarak kullanılmıştır. Bir başka deyişle, kukla değişken kullanmakla, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın uygulanması ile uygulanmadığı geçmiş yılların karşılaştırılması yapılmaktadır.

Serilerin 1 ve 2 yıl gecikmeli değerleri alınarak, serilerin durağan olup olmadığına dair birim kök test sonuçlarına göre, incelenen serilerde birim kökün var olduğu görülmektedir (Johansen, 2002).

Standartların dışında, histerinin mevcudiyeti açısından çalışmanın teorik desteğine uygun olarak ilk beklenti, Johansen (2002) gibi, işsizlik ve enflasyon serilerinde birim kökün var olması, durağan olmaması gözlenmiştir. Bir başka deyişle, logaritması alınmış GSMH serisi açısından, histerinin yalnız işsizlik ve enflasyon serilerinde geçerli olması beklentisi karşısında birim kökün var olmaması beklenmektedir. GSMH serileri birim kök testine tabi tutulduğunda, ancak düzeyde sabit katsayılı 1 gecikme ve 2 gecikmeli durumda birim köke rastlanmaktadır.

Birim kök test sonuçlarına göre, işsizlik, enflasyon ve GSMH değişkenleri düzeyde sabit katsayılı 1 ve 2 gecikmeli değerleri dikkate alınmalıdır.

Seriler arasında birlikte hareket etmenin ve seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığını tespit etmek için yapılan, işsizlik değişkeninin içsel olarak kabul edildiği bir durumda, sabit değişkenli ko-entegrasyon testi yapılmaktadır. (Bkz. Ek.2.) Bir başka deyişle, ko-entegrasyon testi ile işsizlik, enflasyon ve GSMH verilerinin birlikte hareket edip etmediği, aralarında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktadır.

Ko-entegrasyon test sonuçlarına göre, işsizlik içsel değişken, sabit terimli, 1 ve 2 yıl gecikmeli olarak ko-entegre; işsizlik içsel ve enflasyon dışsal değişken, sabit terimli, 1 ve 2 yıl gecikmeli olarak ko-entegre; ve işsizlik içsel değişken ve GSMH dışsal değişken, sabit terimli, 1 yıl gecikmeli olarak ko-entegre olmaması histeri etkisinin belirlenmesi açısından beklenen sonuçlara uygundur.

Bir başka deyişle, teorik yapıya uygun olarak, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı sonucu işsizlik histerisinin ortaya çıkıp çıkmadığının analizi için, işsizlik oranlarının enflasyon ve GSMH'den bağımsız hareket ediyor olması beklenen sonuçlarla uyumludur.

İlk etapta muhtemelen tesadüfi olarak gerçekleştiği varsayımı altında bu trendin nedeni, ilerleyen kısımlarda Granger Nedensellik Testi ile araştırılmaktadır.

Granger Nedensellik Testi uyarınca F testi için 1 yıl gecikmeli ve 17 gözlem sayısı ve 3 parametre ile (1, 14) ile kritik değer % 5 önemlilik düzeyinde 4.65 - %1 önemlilik düzeyinde 8.86, 2 yıl gecikmeli, 16 gözlem sayısı ve 3 parametre ile (2, 13) ile kritik değer % 5 önemlilik düzeyinde 3.81, %1 önemlilik düzeyinde 6.70 olup, 15 gözlem sayısı ve 3 parametre ile (3, 12) ile kritik değer % 5 önemlilik düzeyinde 3.49, %1 önemlilik düzeyinde 5,93 olup bu kritik değerler test istatistik değeri ile kıyaslanmaktadır (tek yıldız, %5 önemlilik düzeyinde, çift yıldız %1 önemlilik düzeyinde hipotezin reddi anlamına gelmektedir) (Bkz. Ek.3.).

Granger Test sonuçlarına göre, 1 yıl gecikmeyle enflasyon işsizliğe neden olmakta, 2 yıl gecikmeyle GSMH ve enflasyon arasında çift yönlü nedensellik mevcut olmakta ve 3 yıl gecikmeyle işsizlik enflasyona neden olmaktadır. Granger testince, GEGP'ye göre uygulanan politika, 1 yıl gecikmeyle enflasyondan kaynaklanan işsizliğe neden olmaktadır. 2 yıl gecikmeyle GSMH büyümesi ve enflasyon birbirlerinin hem nedeni hem sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. 3 yıl gecikmeyle, uygulanan politika sonucu işsizlik enflasyona neden olmaktadır. Bir başka deyişle, işsizlik histerisinde döngü, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda enflasyonla mücadele etmek için uygulanan politika, enflasyona yol açmaktadır. Ortaya çıkan enflasyon, işsizlik histerisinde döngüyü başlatan ilk adımdır. Enflasyonun kontrol edilememesi, GSMH da artış sağlarken, enflasyonla büyümeye yol açmaktadır. Özellikle bu sonuç, Türkiye ekonomisinde görülen büyümenin istihdam meydana getiren cinsten olmadığı yönündeki görüşü (Palabıyık, 2010) desteklemektedir. İşsizlik histerisinin bir döngü meydana getirmesinde üçüncü ve son aşama, ortaya çıkan işsizliğin enflasyonist olmasıdır.

Son olarak çalışmada, Uyarlanmış Beklentileri esas alarak, kurulan Gecikmesi Dağıtılmış Model'de, işsizlik bağımlı değişken iken, tahminlerde Kukla Değişken, Enflasyon ve GSMH bağımsız değişken olarak belirlenmektedir. t testlerine göre, 17 serbestlik derecesinde (n-1), % 10, % 5 ve % 1 düzeyinde anlamlılık testi kritik değerleri, sırasıyla 1.333, 1.740 ve 2.567 olup, kurulan 16 modelden yalnızca Model 13, bu test tarafından doğrulanmaktadır (Gujarati , 1995).

Gecikmesi Dağıtılmış Model 13 için yapılan Durbin h test sonucu,  $\pm 1.96$  kritik değerine göre, ( $h=1-1/2d$ ) formülü (Gujarati, 1995) gereğince hesaplanan 1.112 değerinin kritik değerler arasında olması modelin otokorelasyona sahip olmadığını göstermektedir.

Ayrıca, Model 13'ün sahip olduğu %60'lık R2 sonucu, düzeyde, 1 ve 2 yıllık gecikmelerle, gecikmesi dağıtılmış enflasyon ve GSMH bağımsız değişkenlerinin bağımlı değişkeni % 60 oranında açıklayabilmesi de kabul edilebilir bir sonuçtur (Bkz. Ek.4.).

2001 sonrasında uygulanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'na göre Enflasyon Hedeflemesi Politikası'nın kukla değişken olarak gecikmesi dağıtılmış modele dahil edilmesi sonucunda pozitif değer alması ve anlamlı olarak 0'dan farklı olması da kabul edilebilirdir.

Model 13 incelendiğinde, düzeyde işsizliği, enflasyonun arttırdığını ve GSMH'nin azalttığını; 1 yıl gecikmeli durumda işsizliği, enflasyonun azalttığını, GSMH'nin arttırdığını; 2 yıl gecikme sonucunda işsizliği, enflasyonun ve GSMH'nin azalttığını gözlenmektedir. Bu sonuçlar teorik beklentilere de uygundur. Çünkü üretimin azalması sonucu işsizliğin artması ile birlikte fiyatlar genel düzeyinin de artması, beklenen ilk mantıklı sonuçtur. 1 yıl gecikme sonucunda, işlerini kaybeden insanların taleplerini kısmaları sonucu fiyatlar genel düzeyinin de düşmesi, ikinci makul sonuçtur.

Son olarak, üretimin kısılması, düşen GSMH ve talep kısılması sonucu düşen enflasyon oranları, sosyal bir patlamaya neden olmamak için muhtemelen yeni istihdam alanlarının açılmasına yönelik hükümet politikası (muhtemelen kamu sektöründe yeni kadroların açılması ve/veya özel sektörün üretimini teşvik amaçlı otomobil piyasasına yönelik vergi indirimi, işverenlerin işçi çıkarmaması için kamuoyuna yapılan resmi açıklamalar, yaptırımlar ve çeşitli maliye politikası araçları gibi) ile işsizliğin azaltılması sonucu da beklentilere uygundur.

Model 13 kısa, orta ve uzun vadeli etkileri açısından incelendiğinde, bağımsız değişkenlerin  $\beta$  katsayılarının,  $(\lambda/1 - \lambda)$  formülüne göre hesaplanmasından elde edilen sonuçlar, *kısa dönemde* ENFTR' de 0,967043, LGDPTR'de 1,52441, *orta dönemde* ENFTR'de 0,010730, LGDPTR'de 1,11173, *uzun dönemde* ENFTR'de 0,028805 LGDPTR'de 1,182357 olarak elde edilmiştir.

Ayrıca  $(1-\lambda)$  formülü, fiili ayarlama hızını ve beklentilerdeki ayarlama hızını belirlemektedir. Daha düşük  $\lambda$  (ENFTR= 0.032957, ENFTR(-1)= 0.010616, ENFTR(-2)= 0,027998, LGDPTR= 2,906900, LGDPTR(-1)= 9,949867, LGDPTR(-2)= 6.483749) daha büyük ayarlama hızına sahip olduğu (Gujarati, 1995) dikkate alınarak incelendiğinde, uygulanan politikaların kısa, orta ve uzun dönemdeki işsizlik üzerinde enflasyon (muhtemelen hükümet tarafından uygulanan) ile büyük ayarlamalar, kısa, orta ve uzun dönemdeki işsizlik üzerinde GSMH (muhtemelen ekonominin gerek kamu gerekse özel sektörünün beraberce uyguladığı politikalar) ile küçük ayarlamalar gerçekleştiği sonuçları çıkarılabilmektedir.

## 5. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma ile histerinin Türkiye ekonomisinde, 1992-2009 yılları arasında, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Çerçevesi'nde izlenen Enflasyon Hedeflemesi Politikası kukla değişken olarak ele alındığı bir durumda geçerli olup olmadığı sınınamaktadır.

Çok çeşitli histeri tanımlarında geçen "geçici şok", çalışmada "enflasyon hedeflemesi gibi kalıcı bir uygulama" olarak farklı bir açıdan ele alınmıştır.

Bir başka deyişle, literatürde ilk kez 1972 yılında Phelps tarafından geçici şokların işsizlik oranı üzerinde çok kronik veya geçici etkilere sahip olduğu anlamında kullanılmasına rağmen (Camarero vd., 2004), bu çalışma ile geleneksel histeri modellerinin işsizlik üzerindeki tek seferlik geçici bir şokun sürekli etkileri yerine, işsizlik üzerinde bilinen veya kamuoyuna bildirilen kurumsal yapı değişikliğinin sürekli etkileri araştırılmaktadır.

Oldukça zengin bir literatüre sahip olan histerinin tanımında geçen temel özellik, ekonomik nitelikli negatif bir şokun, ekonomide ciddi sosyal ve politik sonuçlara sahip, kalıcı işsizlik sorununa yol açmasıdır.

Ayrıca, dünya ekonomi literatüründe histeri temel olarak Yeni Keynesyenler'e göre yeni ve farklı bir "piyasa başarısızlığı" olarak sunulmasına rağmen, bu çalışmada, tam tersi, Yeni Klasikler'e göre, histeri sayesinde uygulanan Enflasyon Hedeflemesi Politikası'nın literatürdeki adıyla 'hükümet başarısızlığını' gösterdiği dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle, aslında histeri, piyasa başarısızlığının değil, hükümet başarısızlığının bir sonucudur.



Türkiye ekonomisinde işsizlik ve enflasyon oranlarının gelişimi, belirli yıllar dışında (1993, 2001 ve 2008 yılları) geleneksel Philips eğrisini doğrulamaktadır. Bu durum, enflasyon ve işsizlik arasında özellikle işsizlik histerisinin ortaya çıkardığı döngüde ilk aşamanın ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir.

Türkiye ekonomisi açısından yapılan bu çalışma ile histeri, kullanılan Rasyonel Beklentiler Kuramı yerine, Adaptif Beklentiler Çerçevesinde Gecikmesi Dağıtılmış Model doğrultusunda araştırılmaktadır. Ayrıca histeri açıklamalarında serilerde birim kökün varlığı bu çalışmada benimsenerek gerçekleştirilen ekonometrik analizde, işsizlik serilerinde ADF birim kök test istatistiklerine göre, birim kök olmadığına dair boş hipotezin reddedilmesini histerinin geçerliliği konusunda ilk gösterge olarak ele alınmıştır.

İşsizlik, enflasyon ve GSMH arasındaki ko-entegrasyon testlerinin sabit terimli ve en az 1 yıl gecikmeli olarak ko-entegre olması, Granger Nedensellik Testi için yeterli ve gerekli koşul olarak kabul edilmiştir.

Granger Nedensellik Test sonuçlarına göre, 1 yıl gecikmeyle enflasyon işsizliğin nedeni, 2 yıl gecikmeyle GSMH-enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ve 3 yıl gecikmeyle işsizlik enflasyonun nedeni olmaktadır. Özellikle bu test sonuçlarının yorumlanmasında, enflasyon hedeflemesi politikasının başarısızlığı kalıcı etkilere işaret etmesi açısından anlamlıdır. 1 yıl gecikme ile yükselen enflasyon, az üretim, az üretim de işçi çıkarma ile sonuçlanırken, 2 yıl gecikme ile az üretim fiyat yükselişine, fiyat yükselişi az üretime neden olmakta ve 3 yıl gecikme ile işsizliğin kalıcı olması ve ekonominin az üretimi benimsemektedir.

Türkiye ekonomisi için kurulan Gecikmesi Dağıtılmış Model sonuçlarına göre, enflasyon hedeflemesi ile büyük ayarlamalar yapılırken işsizlik konusunda küçük ayarlamalar yapılması, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nda sosyolojik ve politik açıdan ciddi bir sorun olan işsizliğin ikinci plana atıldığına ve reel sektörün üretimini destekleme konusunda da yetersiz çalışmaların varlığına işaret ettiği biçiminde yorumlanabilmektedir.

Bir başka deyişle, yapılan bu çalışma ile Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'yla enflasyonun kontrol altına alınma çabaları, bir yandan işsizlik artışı diğer yandan enflasyonla büyümenin sağlanması biçiminde sonuçlarını ve işsizlik histerisini ortaya çıkarmakla hali hazırda başarılı olarak sayılamayacağı sonucuna varılmaktadır.

Ayrıca, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın sonuçlarının daha ileri düzeyde bir değerlendirilmesinin yapılabilmesi için, sonraki çalışmalar açısından, parasal, mali ve reel sektör ilişkisinin çifte nedensellik bağlamında analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır.

**Ekler:****Ek. 1. Birim Kök Testleri**

Değişken	Test Noktası	Test Türü	Gecikme Değeri	Test İstatistiği	Kritik Değer (%1)(%5)(%10)	Birim Kök Test Sonucu
İşsizlik	Düzyey	Sabit Katsayılı	1	-0.843146	(-3.9228) (-3.0659) (-2.6745)	<b>Var</b>
"	"	Sabit Katsayılı ve Trend' li	"	-2.174576	(-4.6712) (-3.7347) (-3.3086)	<b>Var</b>
"	"	Sabit Katsayılı	2	-0.812695	(-3.9635) (-3.0818) (-2.6829)	<b>Var</b>
"	"	Sabit Katsayılı ve Trend' li	"	-2.585543	(-4.7315) (-3.7611) (-3.3228)	<b>Var</b>
"	1d. Farklılık	Sabit katsayılı	1	-2.391530	(-3.9635) (-3.0818) (-2.6829)	<b>Var</b>
"	"	Sabit Katsayılı ve Trend' li	"	-2.497654	(-4.7315) (-3.7611) (-3.3228)	<b>Var</b>
"	"	Sabit katsayılı	2	-2.099163	(-4.0113) (-3.1003) (-2.6927)	<b>Var</b>
"	"	Sabit Katsayılı ve Trend' li	"	-2.168804	(-4.8025) (-3.7921) (-3.3393)	<b>Var</b>
"	<b>2d. Farklılık</b>	<b>Sabit katsayılı*</b>	<b>1</b>	<b>-3.093385</b>	<b>(-4.0113) (-3.1003) (-2.6927)*</b>	<b>Var*Yok</b>
"	"	Sabit katsayılı ve trendli	"	-2.869805	(-4.8025) (-3.7921) (-3.3393)	Var
"	"	Sabit katsayılı	2	-2.802349	(-4.0681) (-3.1222) (-2.7042)	Var
"	"	Sabit katsayılı ve trendli	"	-2.554251	(-4.8870) (-3.8288) (-3.3588)	Var
Enflasyon	Düzyey	Sabit Katsayılı	1	-0.346683	(-3.9228) (-3.0659) (-2.6745)	<b>Var</b>

“	“	<b>Sabit Katsayılı ve Trend*</b>	“	- <b>4.0843 99</b>	<b>(-4.6712) (-3.7347)* (-3.3086)*</b>	<b>*Yok</b>
“	“	Sabit Katsayılı	2	- 0.8945 83	<b>(-3.9635) (-3.0818) (-2.6829)</b>	<b>Var</b>
“	“	Sabit Katsayılı ve Trend’ li	“	- 0.9212 89	<b>(-4.7315) (-3.7611) (-3.3228)</b>	<b>Var</b>
“	<b>1d. Farklılık</b>	<b>Sabit katsayılı*</b>	<b>1</b>	- <b>5.5595 17</b>	<b>(-3.9635)* (-3.0818)* (-2.6829)*</b>	<b>*Yok</b>
“	“	<b>Sabit Katsayılı ve Trend*</b>	“	- <b>4.9074 10</b>	<b>(-4.7315)* (-3.7611)* (-3.3228)*</b>	<b>*Yok</b>
“	“	Sabit katsayılı	2	- 1.4523 51	<b>(-4.0113) (-3.1003) (-2.6927)</b>	<b>Var</b>
“	“	Sabit Katsayılı ve Trend’ li	“	- 1.3365 18	<b>(-4.8025) (-3.7921) (-3.3393)</b>	<b>Var</b>
“	<b>2d. Farklılık</b>	<b>Sabit katsayılı*</b>	<b>1</b>	- <b>7.0113 81</b>	<b>(-4.0113)* (-3.1003)* (-2.6927)*</b>	<b>*yok</b>
“	“	<b>Sabit Katsayılı ve Trend</b>	“	- <b>6.4176 43</b>	<b>(-4.8025)* (-3.7921)* (-3.3393)*</b>	<b>*yok</b>
“	“	Sabit katsayılı	2	- <b>3.3392 77</b>	<b>(-4.0681) (-3.1222)* (-2.7042)*</b>	<b>Var *Yok</b>
“	“	<b>Sabit katsayılı ve trendli</b>	“	- <b>4.3833 25</b>	<b>(-4.8870) (-3.8288)* (-3.3588)*</b>	<b>*Yok</b>
<b>LogGS MH</b>	<b>Düzyey</b>	<b>Sabit Katsayılı</b>	<b>1</b>	- <b>3.5880 29</b>	<b>(-3.9228) (-3.0659) (-2.6745)</b>	<b>*yok</b>
“	“	Sabit Katsayılı ve Trend’ li	“	- 0.7447 14	<b>(-4.6712) (-3.7347) (-3.3086)</b>	<b>Var</b>
“	“	<b>Sabit Katsayılı</b>	<b>2</b>	- <b>3.6668 18</b>	<b>(-3.9635) (-3.0818)* (-2.6829)*</b>	<b>*yok</b>
“	“	Sabit Katsayılı ve Trend’ li	“	- 1.6675 00	<b>(-4.7315) (-3.7611) (-3.3228)</b>	<b>Var</b>
“	<b>1d.</b>	Sabit katsayılı	<b>1</b>	0.1430	<b>(-3.9635) (-3.0818) (-</b>	<b>Var</b>

	Farklılık			87	2.6829)	
“	“	Sabit Katsayılı ve Trend’ li	“	- 3.2573 70	(-4.7315) (-3.7611) (- 3.3228)	<b>Var</b>
“	“	Sabit katsayılı	2	- 0.4038 50	(-4.0113) (-3.1003) (- 2.6927)	<b>Var</b>
“	“	Sabit Katsayılı ve Trend’ li	“	- 2.5326 24	(-4.8025) (-3.7921) (- 3.3393)	<b>Var</b>
“	<b>2d. Farklılık</b>	<b>Sabit katsayılı</b>	<b>1</b>	<b>- 3.4983 21</b>	<b>(-4.0113)* (-3.1003)* (- 2.6927)*</b>	<b>*yok</b>
“	“	Sabit Katsayılı ve Trend’ li	“	- 3.2356 74	(-4.8025) (-3.7921) (- 3.3393)	Var
“	“	Sabit katsayılı	2	- 2.5092 48	(-4.0681) (-3.1222) (- 2.7042)	Var
“	“	Sabit katsayılı ve trendli	“	- 2.3205 93	(-4.8870) (-3.8288) (- 3.3588)	Var

## Ek. 2. Ko- Entegrasyon Testleri

.		Gec.	Eigen değ.	olasılık	%5 ve % 1 kritik değer	Ko- Entegre ? (H= Hayır)
İçsel Değ.- işs	Sabit	1	0.051849	0.851863	(3.76) ( 6.65)	H
“	“	2	0.056642	0.874641	(3.76) (6.65)	H
İçsel Değ.- işs ve İçsel değ.- enf	sabit	1	0.404091	8.382580	(15.41) (20.04)	H
			0.006224	0.099899	(3.76) (6,65)	H
“	“	<b>2</b>	<b>0.601913</b>	<b>20.77943</b>	<b>(15.41) (20.04)</b>	<b>E</b>
			<b>0.371369</b>	<b>6.963152</b>	<b>(3.76) (6,65)</b>	<b>E</b>
İçsel Değ.- işs ve Dışsal değ.- enf	sabit	1	0.301570	5.742726	(3.76) (6,65)	%1 H
“	“	<b>2</b>	<b>0.452863</b>	<b>9.045845</b>	<b>(3.76) (6,65)</b>	<b>E</b>
İçsel Değ.- işs ve Dışsal değ.- GSMH	sabit	1	0.206730	3.705457	(3.76) (6,65)	H
“	“	<b>2</b>	<b>0.326957</b>	<b>5.939181</b>	<b>(3.76) (6,65)</b>	<b>%5 E</b>

**Ek.3. Granger Nedensellik Testi**

Pairwise Granger Causality Tests

Sample: 1992 2009

Null Hypothesis:

Obs

F-Statistic

Probability

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
Lags: 1			
<b>ENFTR does not Granger Cause UNTR</b>	<b>17</b>	<b>5.95515*</b>	0.02857
UNTR does not Granger Cause ENFTR		0.15194	0.70256
LGDPTR does not Granger Cause UNTR	17	3.07371	0.10143
UNTR does not Granger Cause LGDPTR		4.40059	0.05456
<b>LGDPTR does not Granger Cause ENFTR</b>	<b>17</b>	<b>9.19530*/**</b>	0.00896
<b>ENFTR does not Granger Cause LGDPTR</b>		<b>21.7820*/**</b>	0.00036
Lags: 2			
ENFTR does not Granger Cause UNTR	16	3.10671	0.08519
UNTR does not Granger Cause ENFTR		0.19904	0.82241
LGDPTR does not Granger Cause UNTR	16	2.25436	0.15118
UNTR does not Granger Cause LGDPTR		1.46336	0.27321
<b>LGDPTR does not Granger Cause ENFTR</b>	<b>16</b>	<b>12.7496*/**</b>	0.00136
ENFTR does not Granger Cause LGDPTR		1.07106	0.37584
Lags: 3			
ENFTR does not Granger Cause UNTR	15	2.27074	0.15736
<b>UNTR does not Granger Cause ENFTR</b>		<b>13.5728*/**</b>	0.00167
LGDPTR does not Granger Cause UNTR	15	2.42031	0.14124
UNTR does not Granger Cause LGDPTR		1.10551	0.40183
LGDPTR does not Granger Cause ENFTR	15	1.04325	0.42450
ENFTR does not Granger Cause LGDPTR		0.77979	0.53760

## Ek. 4. Muhtemel Gecikmesi Dağıtılmış Modeller

Model Adı	Variable	Coefficient	Std error	t-Static	Prob.	
Model 1	C	8.508580	1.630068	5.219769	0.0002	R sq. 0.591669
	ENFTR	-0.002446	0.025008	-0.097791	0.9236	Ad. R sq. 0.497439
	ENFTR(-1)	-0.010549	0.024150	-0.436822	0.6694	D.W. 1.709551
	DUM	1.798026	1.291659	1.392029	0.1873	
Model 2	C	15.86173	4.237468	3.743209	0.0028	R sq. 0.682639
	ENFTR	-0.026507	0.026361	-1.005570	0.3345	Ad. R sq. 0.576852
	ENFTR(-1)	-0.003522	0.022481	-0.156673	0.8781	D.W. 2.168492
	LGDPTR	-0.595613	0.321145	-1.854652	0.0884	
	DUM	2.643801	1.269926	2.081854	0.0594	
Model 3	C	20.90521	4.630332	4.514840	0.0009	R sq. 0.763047
	ENFTR	<u>0.006691</u>	0.029347	0.228011	0.8238	Ad. R sq. 0.655341
	ENFTR(-1)	<u>0.015997</u>	0.022665	0.705769	0.4950	D.W. 2.305959
	LGDPTR	-10.98173	5.383563	-2.039863	0.0661	
	LGDPTR(-1)	10.06093	5.207442	1.932030	0.0795	
	DUM	2.750920	1.147453	2.397414	0.0354	
Model 4	C	23.38987	9.782033	2.391105	0.0438	R sq. 0.766732
	ENFTR	-0.002324	0.042876	-0.054212	0.9581	Ad. R sq. 0.562622
	ENFTR(-1)	0.016649	0.039071	0.426112	0.6813	D.W. 2.315341
	ENFTR(-2)	-8.90E-06	0.028815	-0.000309	0.9998	
	LGDPTR	-11.32015	6.802811	-1.664040	0.1347	
	LGDPTR(-1)	10.49513	10.09815	1.039313	0.3290	
	LGDPTR(-2)	-0.273121	7.960512	-0.034309	0.9735	
	DUM	2.742924	1.425577	1.924080	0.0905	
Model 5	C	10.95141	6.593054	1.661053	0.1277	R sq. 0.671064
	ENFTR(-1)	-0.000261	0.040249	-0.006486	0.9950	Ad. R sq. 0.506597
	ENFTR(-2)	-0.016442	0.028696	-0.572962	0.5793	D.W. 2.080108

	LGDPTR(-1)	-0.396219	8.539852	-0.046396	0.9639	
	LGDPTR(-2)	0.170966	8.224557	0.020787	0.9838	
	DUM	2.548795	1.477691	1.724849	0.1153	
Model 6	C	12.69402	3.287757	3.860997	0.0020	R sq. 0.646663
	ENFTR(-1)	-0.019540	0.017291	-1.130093	0.2789	Ad. R sq. 0.565124
	LGDPTR(-1)	-0.383587	0.268935	-1.426318	0.1773	D.W. 2.098811
	DUM	2.806483	1.267797	2.213669	0.0453	
Model 7	C	23.38987	9.782033	2.391105	0.0438	R sq. 0.766732
	ENFTR	-0.002324	0.042876	-0.054212	0.9581	Ad. R sq. 0.562622
	ENFTR(-1)	0.016649	0.039071	0.426112	0.6813	D.W. 2.315341
	ENFTR(-2)	-8.90E-06	0.028815	-0.000309	0.9998	
	LGDPTR	-11.32015	6.802811	-1.664040	0.1347	
	LGDPTR(-1)	10.49513	10.09815	1.039313	0.3290	
	LGDPTR(-2)	-0.273121	7.960512	-0.034309	0.9735	
	DUM	2.742924	1.425577	1.924080	0.0905	
Model 8	C	20.90521	4.630332	4.514840	0.0009	R sq. 0.763047
	ENFTR	0.006691	0.029347	0.228011	0.8238	Ad. R sq. 0.655341
	ENFTR(-1)	0.015997	0.022665	0.705769	0.4950	D.W. 2.305959
	LGDPTR	-10.98173	5.383563	-2.039863	0.0661	
	LGDPTR(-1)	10.06093	5.207442	1.932030	0.0795	
	DUM	2.750920	1.147453	2.397414	0.0354	
Model 9	ENFTR	0.049469	0.038903	1.271594	0.2242	R sq. -0.264129
	ENFTR(-1)	0.036756	0.037953	0.968458	0.3493	Ad. R sq. - 0.444719
	DUM	8.145046	0.738716	11.02595	0.0000	D.W. 1.366763
Model 10	ENFTR	0.030988	0.030304	1.022598	0.3252	R sq. 0.312078
	ENFTR(-1)	-0.005804	0.031789	-0.182578	0.8579	Ad. R sq. 0.153326
	LGDPTR	0.529122	0.160348	3.299825	0.0057	D.W. 1.245928
	DUM	2.520899	1.795747	1.403816	0.1838	

Model 11	ENFTR	0.014646	0.047375	0.309157	0.7625	R sq. 0.323956
	ENFTR(-1)	-0.011770	0.035279	-0.333616	0.7444	Ad. R sq. 0.098608
	LGDPTR	3.712619	6.935067	0.535340	0.6022	D.W. 1.366879
	LGDPTR(-1)	-3.193795	6.955520	-0.459174	0.6543	
Model 12	ENFTR(-1)	-0.012103	0.042663	-0.283688	0.7819	R sq. 0.580308
	ENFTR(-2)	-0.035098	0.028440	-1.234123	0.2429	Ad. R sq. 0.427693
	LGDPTR(-1)	9.732938	6.438865	1.511592	0.1588	D.W. 1.775787
	LGDPTR(-2)	-9.172997	6.461883	-1.419555	0.1835	
	DUM	1.797520	1.515086	1.186415	0.2605	
Model 13	<b>ENFTR</b>	<b>0.032957</b>	<b>0.049700</b>	<b>0.663117</b>	<b>0.5239</b>	R sq. <b>0.600021</b>
	<b>ENFTR(-1)</b>	<b>-0.010616</b>	<b>0.046136</b>	<b>-0.230100</b>	<b>0.8232</b>	Ad. R sq. <b>0.333369</b>
	<b>ENFTR(-2)</b>	<b>-0.027998</b>	<b>0.032507</b>	<b>-0.861290</b>	<b>0.4114</b>	D.W. <b>1.798872</b>
	<b>LGDPTR</b>	<b>-2.906900</b>	<b>7.187887</b>	<b>-0.404416</b>	<b>0.6953</b>	
	<b>LGDPTR(-1)</b>	<b>9.949867</b>	<b>12.46365</b>	<b>0.798311</b>	<b>0.4452</b>	
	<b>LGDPTR(-2)</b>	<b>-6.483749</b>	<b>9.289922</b>	<b>-0.697934</b>	<b>0.5029</b>	
	<b>DUM</b>	<b>2.142450</b>	<b>1.732446</b>	<b>1.236662</b>	<b>0.2475</b>	
Model 14	ENFTR(-1)	-0.012103	0.042663	-0.283688	0.7819	R sq. 0.580308
	ENFTR(-2)	-0.035098	0.028440	-1.234123	0.2429	Ad. R sq. 0.427693
	LGDPTR(-1)	9.732938	6.438865	1.511592	0.1588	D.W. 1.775787
	LGDPTR(-2)	-9.172997	6.461883	-1.419555	0.1835	
	DUM	1.797520	1.515086	1.186415	0.2605	
Model 15	ENFTR(-1)	0.024391	0.018382	1.326929	0.2058	R sq. 0.241486
	LGDPTR(-1)	0.557222	0.160675	3.467995	0.0038	Ad. R sq. 0.133127
	DUM	2.107938	1.771645	1.189820	0.2539	D.W. 0.976023
Model 16	ENFTR	0.014646	0.047375	0.309157	0.7625	R sq. 0.323956



	ENFTR(-1)	-0.011770	0.035279	-0.333616	0.7444	Ad. R sq. 0.098608
	LGDPTR	3.712619	6.935067	0.535340	0.6022	D.W. 1.366879
	LGDPTR(-1)	-3.193795	6.955520	-0.459174	0.6543	
	DUM	2.499300	1.853463	1.348449	0.2024	

## Kaynaklar:

Aydoğuş, O. (2009). "2008-09 (?) Küresel Krizi'nden Geçerken Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler", *TİSK Akademi*, Özel sayı: 2, 26-50.

Bakkalcı, A. C., Işıkoğlu, Pelin S. (2011). "Küresel Krizin Kayıt Dışı İstihdam Üzerine Muhtemel Etkileri Emek Yoğun Piyasalarda Türkiye Örneği", *Ege Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2:1, 1-28. Erişim adresi <http://esam.ege.edu.tr/makaleler/ocak-2011/makale-2.pdf>.

Ball L. M. (2009). "Hysteresis In Unemployment: Old and New Evidence", National Bureau of Economic Research Working Paper, Number: 14818, 1-37, Erişim adresi <http://www.nber.org/papers/w14818>.

Barışık S., Çevik E. İ. (2008). "Yapısal Kırılma Testleri İle Türkiye'de İşsizlik Histerisinin Analizi: 1923- 2006 Dönemi", *KMU İİBF Dergisi*, 10:14, 1- 26.

Camarero M., Silvestre J. L. C. ve Tamarit C. (2004). "Testing For Hysteresis In Unemployment In OECD Countries. New Evidence Using Stationarity Panel Tests With Breaks," *Documento de Trabajo*, E2004/40, 1-29. Erişim adresi <http://www.revecap.com/encuentros/anteriores/viiiieea/trabajos/c/pdf/camarero.pdf>.

Gujarati D. N. (1995). *Basic Econometrics*. (3. Baskı). Türkiye: McGraw Hill Inc. & Literatür Yayıncılık.

Gustavsson M. ve Österholm P. (2005). "Hysteresis and Non- Linearities In Unemployment Rates", *Applied Economic Letters*, 13, 1- 8.

Güloğlu, B. ve İspir, M. S. (2011). "Doğal İşsizlik Oranı Mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi", *Ege Akademik Bakış*, 11:2, 205- 215.

Johansen K. (2002). 'Hysteresis in Unemployment: Evidence from Norwegian Counties', *Norwegian University of Science and Techonology, Department of Economics Working Paper Series, No.6*, 1-25. Erişim adresi <http://www.svt.ntnu.no/iso/wp/wp.htm>.

Kazgan G. (2002). *1990 Sonrası Yıllarda Türkiye' de Krizler ve İşsizlik; Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri İçin Çözümler Açısından Bir İrdeleme*, Erişim Tarihi; 02.07.2011, [http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990\\_sonrasi\\_yillarda\\_Turkiye.doc](http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990_sonrasi_yillarda_Turkiye.doc) ([esam.ege.edu.tr/makaleler/ocak-2011/makale-2.pdf](http://esam.ege.edu.tr/makaleler/ocak-2011/makale-2.pdf)).

Ledesma M. A. L. ve McAdam P. (2004). "Unemployment, Hysteresis and Transition", *Scottish Journal of Political Economy*, 51:3, 620- 635.

OECD resmi internet sitesi. Erişim adresi <http://www.oecd.org>

Onur S. (2004). *Ekonomiden Karşılıksız Kayıplar Seçim Ekonomisi*. Ankara: Asil Yayınevi.

Onur S. (2008). "Türkiye Ekonomisi'nde Faiz Oranları – Enflasyon İlişkisi Üzerine Bir Model Denemesi (1980-2005)", *Journal of Qafqaz University*, Kasım, Sayı: 24, 2008, 123- 145.

Öz S. (2009). "Kriz Sonrasında İşsizliği Düşürmek Mümkün II: Arjantin Deneyimi", *EAF, TÜSİAD, Koç Üniversitesi, Politika Notu* 09-16, 1-5. Erişim adresi [http://web.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf\\_pn0916.pdf](http://web.ku.edu.tr/ku/images/EAF/eaf_pn0916.pdf).

Palabıyık H., Berkün S. (2010). "İşsizlerin Bakış Açısıyla Ekonomik Kriz Sonrasında Bursa Özel Sektöründe İstihdam", *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 47:546, 87- 94.

Parasız İ. (1996). *Kriz Ekonomisi Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan Kararları* Bursa: Ezgi Yayınları.

Parasız İ. (2006). *Teori ve Politika Makro Ekonomi* (9. Baskı) Bursa: Ezgi Yayınları.

Pazarlıoğlu M. V., Çevik E. İ. (2007). "Ratchet Model Uygulaması: Türkiye Örneği", *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12:2, 1-8.

Stanley T.D. (2005). "Integrating The Empirical Tests of The Natural Rate Hypothesis: A Meta-Regression Analysis", *KYKLOS*, 58:4, 611- 634.

Stirati A. (2001). "Inflation, Unemployment and Hysteresis: An Alternative View", *Review of Political Economy*, 13:4, 427- 451.

Tunalı İ. (2004). *Türkiye'deki İşgücü Piyasası ve İstihdam Artışı*, Türkiye İş Kurumu İstihdam Durum Raporu, Ankara: Türkiye İş Kurumu.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu (1994). *İşgücü Piyasası, İstihdam ve İşsizlik*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayın No: 2371, ÖİK: 437, Ankara: DPT.

Yılancı V. (2009). "Yapısal Kırımlar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10:2, 324- 335.



**Yrd. Doç. Dr. Sara ONUR**

08.08.68- Susurluk doğumlu olup, ilk orta lise öğrenimini farklı şehir ve okullarda yapmıştır. Lisansını Uludağ Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümünde, Yüksek Lisansını aynı üniversitenin Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Bilim dalı, İktisat Politikası Anabilim Dalında, Doktorasını asistanlık yaptığı Selçuk Üniversitesi'nin Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı-İktisat Politikası Bilim Dalında yapmıştır. Hali hazırda Kırıkkale Üniversitesi İİBF'de öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

e-posta: [sara\\_onur@yahoo.com](mailto:sara_onur@yahoo.com),





No: 03/2011

**An Analysis on Relationship Between Board Size and Firm Performance for Istanbul Stock Exchange (ISE) National Manufacturing Index Firms**

S. Ahmet Mentesh

No: 02/2011

**Uluslararası Otel İşletmelerinin Finansmanı:**

**Martı Otel İşletmeleri AŞ Örneği**

K. Derman Küçükaltan

A. Faruk Açıkgoz

No:01/2011

**Avusturya'da Üniversiteler ve Üniversite Hukuku**

Günther Löschnigg – Beatrix Karl

No:06/2010

**Türkiye'de Çalışan Çocukların Hukuki ve Sosyal Konumu**

Teoman Akpınar

No:05/2010

**Küreselleşme Sürecinde Tehdit Altında Olan İkiz Kardeşler: Geleceği Tartışılan Ulus Devletin Sosyal Devlet Üzerindeki Etkisi**

Oktay Hekimler

No:04/2010

**Smart Economy or Changing Structures – Reasoning for Taking Responsibility in Policy Making**

Peter Herrmann

No:03/2010

**Kıbrıs Uyuşmazlığı: Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri Üzerine Yansımaları**

Ahmet Zeki Bulunç

No:02/2010

**Yetkin Personelin Şirkette Tutulması**

Salih Ertör – Pınar Ertör Akyazı

No:01/2010

**Türkiye'de Elektrik Piyasasının Yeniden Yapılanması Sürecine Bir Bakış**

Cem Doğru

No:06/2009

**Günümüzde Almanya'daki Türk Varlığının Sosyal Yansımaları**

Oktay Hekimler

No:05/2009

**Crime Victim Compensation in Germany – an overview**

Yasemin Körtek

No:04/2009

**Birinci Dünya Savaşı Döneminde Ekonomide Bir Kurumsallaşma Çabası: İaşe Nezareti**

Cem Doğru

No:03/2009

**Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci**

Gülen Özdemir

No:02/2009

**İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Kabul Edilişinin 60. Yıldönümünde Taşdığı Anlam ve Önemi**

Alpay Hekimler

No:01/2009

**Avrupa Birliği Ekseninde Türkiye'de Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik ve Sorunları**

Teoman Akpınar